

कोठारी इंटरनेशनल स्कूल, नौएडा
सत्रांत परीक्षा, 2023 -24
कक्षा : 9 विषय : संस्कृत / कोड (119)

नाम: _____
दिनांक: 14 फरवरी ,2024

निर्धारित समय: होरात्रयम्
अधिकतम अंक: 80

सामान्य निर्देश:-

1. अस्मिन् प्रश्नपत्रे त्रयः खण्डाः, 11 पृष्ठाः, 19 प्रश्नाः च सन्ति।
2. खण्ड क -अपठित अवबोधनम् , खण्ड ख-रचनात्मक लेखनम् , खण्ड--ग व्याकरणम् , खण्ड-घ पठित अवबोधनम् च।
3. प्रश्नानां उत्तराणि क्रमेण एव लेखितव्यानि।
4. अस्य प्रश्नपत्रस्य पठनाय 20 निमेषाः निर्धारिताः सन्ति। अस्मिन् अवधौ केवलं प्रश्नपत्रं पठनीयं उत्तरपुस्तिकायां किमपि न लेखनीयम्।
5. प्रश्नपत्रः विकल्पात्मकम् विवरणात्मकम् च अस्ति।

खण्ड 'क' अपठितावबोधनम् (10)

एकस्मिन् ग्रामे मन्थरको नाम तन्तुवायः अवसत्। तन्तु संयोजनं कुर्वतः तस्य सर्वाणि उपकरणानि नष्टानि। अथ सः नवीनानि उपकरणानि निर्मातुं काषाणि प्राप्तुं वनमगच्छत्। तत्र एकं विशालं वृक्षं दृष्ट्वा यावत् सः तस्योपरि कुठाराघातं कर्तुं उद्यतो अभवत् तावदेव तद् वृक्षवासी यक्षः अवदत्- " भो! अयं पादपः मम आश्रयः। एनं मा कर्तय। अहं तव मनोकामना पूरयिष्यामि। अभीष्टम् वरं प्रार्थय इति।" एतत् श्रुत्वा तन्तुवायः स्वपनीम् प्रष्टुं गृहम् आगच्छत्। सा तं अन्यत् बाहु युगलं द्वितीयम् च शिरं याचितुम् प्रेरितवती येन सः पुरतः पृष्ठतः च पटान् निर्मातुं समर्थो भवेत्। ततः मन्थरकः वनं गत्वा यक्षं अन्यत् बाहुं द्वितीयम् शिरः याचितवान्। यक्षः अपि तस्मै तादृशं वरं दत्तवान्। अनन्तरं यावत् सः चतुर्भुजः द्विशिरः भूत्वा गृहम् आगतवान तावत् सर्वे तं राक्षसं मत्वा तस्य वधं अकुर्वन्।

अ एकपदेन उत्तरतः-(केवलं प्रश्नद्वयं) (2)

- (i) तन्तुवायः कुत्र अवसत्?
- (ii) तन्तुवायः काम प्रष्टुं गृहं आगच्छत् ?
- (iii) सर्वे किं मत्वा मन्थरकस्य वधं अकुर्वन्?

आ पूर्णवाक्येन उत्तरतः-(केवलं प्रश्नद्वयं) (4)

- (i) मन्थरकः किमर्थं वनं अगच्छत् ?
- (ii) वृक्षवासी यक्षः तन्तुवायम् किं अवदत् ?
- (iii) तन्तुवायस्य पत्नी तन्तुवायम् कि याचितुम् प्रेरितवती?

इ अस्य अनुच्छेदस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत |

(1)

ई भाषिककार्यः- (केवलं प्रश्नत्रयं)

(3)

- (i) 'तस्य सर्वाणि उपकरणानि नष्टानि' अत्र विशेष्य पदं किं?
- (क) नष्टानि (ख) उपकरणानि (ग) सर्वाणि
- (ii) सा तं अन्यत् बाहु युगलं... अत्र सा पदं कस्यै प्रयुक्तम्?
- (क) यक्षाय (ख) तन्तुवायाय (ग) पत्न्यै
- (iii) 'यक्षः अपि तस्मै तादृशं वरं दत्तवान्।' 'दत्तवान्' क्रियापदस्य कर्तृ दं किं?
- (क) तस्मै (ख) यक्षः (ग) वरं
- (iv) 'सः पुरातः पृष्ठतः च पटान् निर्मातुं' अत्र पटान् पदस्य कः अर्थः?
- (क) वस्त्राणि (ख) काष्ठानि (ग) यन्त्राणि

खण्ड 'ख' रचनात्मकं लेखनम् (15)

प्रश्न 2. रिक्त स्थानानि पूरयित्वा पत्रं लिखतः-

0.5x10=5

सेवायां

माननीया (i).....

डी ए वी विद्यालय

नव देहली

विषय स्थानान्तरण प्रमानपत्रं प्राप्तुं प्रार्थनापत्रं

महोदय

(ii)..... निवेदनम् अस्ति यद् अहं भवत्याः विद्यालये नवमकक्षायाम् (iii)..... | मम पितुः (iv).....

असम्-प्रदेशस्य गौहाटी-नगरे संजातं | मम सम्पूर्ण-परिवारः तत्रैव गत्वा निवासं (v)..... | अहं अपि

(vi)..... सह गत्वा तत्रैव (vii)..... | अतः अहं प्रार्थये यत् कृपया मह्यं स्थनान्तरणम् पत्रं (viii).....

अनुगृण्हातु | भवत्याः (ix)..... कृपा भविष्यति | धन्यवादः

भवत्याः (x)..... शिष्यः

अभिनवः

मञ्जूषा- सविनयं, पठामि, प्रधानाचार्या, परिवारेण, करिष्यति, प्रदाय, स्थानान्तररणम्, पठिष्यामि,
महती, आज्ञाकारी

प्रश्न 3. चित्रं दृष्टा संस्कृतभाषायां पञ्चवाक्यानि रचयत :-

1 x 5 = 5

छात्राः, क्षेत्रे, वृक्षारोपणम्, वनमहोत्सवः पर्यावरणम्, शिक्षकैः, पादपानाम्, रोपणम्, पादपान्, उत्साहपूर्वकम्
अनेके वृक्षाः, विशालम्

प्रश्न 4. अधोलिखितां कथां मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत-

0.5x10=5

ऋषिपुत्रः (i)----- मित्रैः सह खेलित्वा यदा गृहम् प्रत्यागतः तदा सः जनर्णी (ii)----- विषये अपृच्छत्
—“मातः! क अस्ति मम पिता?” माता तम् उवाचत्रा-हे पुत्र ! तव पिता राजर्षि (iii)-----सभायां
विद्वन्द्विः सह शास्त्रर्थाय अगच्छत्। परम् अधुना यावत् न प्रत्यागतः (iv)----- चिन्तिता अस्मि । तत्
आकर्ष्य अष्टावक्रः श्वः प्रभाते नृपस्य जनकस्य (v)----- गतवान् । । तत्र कथमपि प्रवेशं प्राप्य सः
नृपस्य जनकस्य समीपे (vi)-----अभवत् । पुनः सः राजानं सविनयं प्राणमत | तं वक्रदेहं बालकं
दृष्टा सर्वे (vii)----- विद्वांसः तारस्वरेण अहसन् । अयम् अस्माभिः सह शास्त्रार्थमपि करिष्यति इति
विज्ञाय ते अन्योन्यं पश्यन्तः मन्दं मन्दं सितम् अकुर्वन् । तेषाम् पण्डितानाम् ईदृशं चेष्टिं दृष्टा अष्टावक्रः
उच्चैः अहसत् । तम् उच्चैः हसन्तं दृष्टा नृपः तस्य (viii)----- कारणमपृच्छत् । अष्टावक्रः अवदत्-
“महाराज! मया श्रुतम् आसीत् यत् भवता सभा तपस्वीभिः शास्त्रज्ञानरहस्य-ज्ञानिभिः (ix)-----
अलङ्कृता अस्ति परम् अत्र आगत्य पश्यामि यत् एते विद्वांसः मम वक्रदेहं दृष्टा हसन्ति, अहमपि एतेषां
(x)----- दृष्टा हसामि।”

मञ्जूषा

(सभास्थिताः, मिथ्याज्ञानगर्वम्, विद्वद्भिः, अष्टावक्रः, हसनस्य, उपस्थितः, स्वपितुः, अहमपि, सभायाम्, जनकस्य)

अथवा

रिक्तस्थानानि पूरयित्वा अधोलिखितसंवादं पुनः लिखत-
स्वास्थ्यम् उपरि पितापुत्रयोः मध्ये भूतमिमम् वार्तालापं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयतु भवान्

पिता- (पुत्रम्) पुत्र ! कथं तव पठनम् अधुना चलति ?

पुत्रः- (पितरम्) तात ! (i)-----?

पिता-ओह, पुत्र ! जीवने केवलं शिक्षायाः आवश्यकता न भवति, स्वास्थ्यमपि आवश्यकं वर्तते ।

पुत्रः- (ii)-----?

पिता-- एतस्मै योगस्य व्यायामस्य अभ्यासः आवश्यको वर्तते ।

पुत्रः- (iii)-----?

पिता- पुत्र ! समयः तु सर्वेषां समीपे भवति केवलं तस्य वण्टनं कर्तव्यम् ।

पुत्रः- (iv)-----?

पिता-पुत्र ! प्रातःकाले उचिते समये उत्थाय नित्यकर्म कृत्वा प्रथमम् अध्ययनं कर्तव्यम् पश्चात् उद्यानं गत्वा योग व्यायामञ्ज कर्तव्यम् । एतस्य अभ्यासः नित्यमेव करणीयः ।

पुत्रः-उत्तमम्, पिताश्री । (v)-----|

पिता-शुभं भवतु पुत्र ! सफलो भव ।

मञ्जूषा:- परीक्षायाः समयः निकटेऽस्ति अतः सम्प्रति पठनमेव चलति, तर्हि मया किं कर्तव्यम्, अद्यतः अहं प्रतिदिनमेव अस्य अभ्यासं करिष्यामि, सम्प्रति पठनाय एव समयः अपर्याप्तः भवति योगाय समयः कुत्र, तर्हि तत् कथं प्राप्यते

खण्ड ग अनुप्रयुक्त व्याकरणम् (25)

प्रश्न 5. अधोलिखितेषु रेखांकितवर्णनाम् उच्चारणस्थानम् लिखत :-

0.5x4=2

- क) श्वर्णस्य उच्चारणस्थानम् अस्ति----- ।
- ख) ट्वर्गस्य उच्चारणस्थानम् अस्ति----- ।
- ग) ई वर्णस्य उच्चारणस्थानम् अस्ति----- ।
- घ) त्वर्गस्य वर्णस्य उच्चारणस्थानम् अस्ति----- ।

प्रश्न 6. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदस्य सन्धिपदं सन्धिविच्छेदपदं वा चिनुत :-

(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

1x4=4

- (i) **तवाकर्ष्य** वीणामदीनां नदीनाम्।
- (ii) **सूर्य+उदयात्** प्राक् ग्रामात् बहिः आगन्तव्यम्।
- (iii) बालिका **तद्विनात्** धनिका सज्जाता।
- (iv) **शिवास्ते** सन्तु पथ्यानः।
- (v) **बुद्धिर्यस्य** बलं तस्य ।

प्रश्न 7. अधोलिखितवाक्येषु शब्दानां उचित विभक्तिं चिनुत :- (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

1x4=4

- (i) ----- विद्यालये आनन्देन क्रीडन्ति ।
क) बालके ख) बालकान् ग) बालकाः घ) बालकानाम्
- (ii) अध्यापिका ----- प्रश्नं पृच्छति।
क) छात्राय ख) छात्रं ग) छात्रस्य घ) छात्रात्
- (iii) ----- नित्यं देवं नमामः ।
क) अहम् ख) आवाम् ग) वयम् घ) ते
- (iv) ----- सर्वत्र सुलभाः न भवन्ति ।
क) सज्जनाः ख) सज्जने ग) सज्जनः घ) सज्जनानां
- (v) एतौ ----- अस्माकं विद्यालयस्य शोभा स्तः।
क) छात्राः ख) छात्रौ ग) छात्रं घ) छात्रे

प्रश्न 8. उपपदविभक्तिम् आश्रित्य उचितम् विकल्पम् चिनुतः:- (केवलं प्रश्नत्रयम्) $1\times4=4$

- (i) ----- परितः वृक्षाः पुष्टिः सन्ति।
क) उद्यानम् ख) उद्यानस्य ग) उद्यानानाम् घ) उद्याने
- (ii) रोगी ----- सह फलम् अपि खादति।
क) भोजनम् ख) भोजनेन ग) भोजनस्य घ) भोजनाय
- (iii) ----- नमः इति भक्ताः वदन्ति ।
क) गणेशं ख) गणेशाय ग) गणेशानां घ) गणेशस्य
- (iv) ----- विना अहम् कुत्रापि न गच्छामि।
क) मित्रस्य ख) मित्रं ग) मित्राय घ) मित्र

प्रश्न 9. अधोलिखितवाक्येषु उचितक्रियापदानि प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुतः (केवलं प्रश्नचतुष्यम्)

$1\times4=4$

- (i) अद्य विद्यालये अधिकाः छात्राः न -----।
क) अस्ति ख) स्तः ग) सन्ति घ) आसन्
- (ii) अहं नित्यं श्लोकं -----।
क) पठावः ख) पठामः ग) पठति घ) पठामि
- (iii) किम् त्वम् अपि गणितं -----?
क) पठिष्यसि ख) पठिष्यति ग) पठिष्यथ घ) पठिष्यावः
- (iv) वर्षाकालः अतः कृषकाः क्षेत्रेषु कार्यं -----।
क) करोति ख) कुर्वन्ति ग) कुरुथः घ) करोमि
- (v) पुरा अयोध्यायां दशरथः नाम राजा -----।
क) आस्त ख) आस्म ग) आसीत् घ) आसम्

प्रश्न 10. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा

प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुतः --- (केवलं त्रीणि) $1\times3=3$

- (i) धेनुः पादाभ्याम् ताडयित्वा चन्दनं रक्तरंजितम् अकरोत् ।
क) ताडय + तुमुन् ख) ताडय + क्त्वा ग) ताडय +क्तः घ) ताडय +ल्यप्
- (ii) ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति निर्दोषाः।
क) प्राप्य+तुमुन् ख) प्राप्य+ क्त्वा ग) प्राप्य+ ल्यप् घ) प्राप्य+त्वा
- (iii) चन्दनः मासान्तरम् धेनुं दुहृ+तुमुन् आरब्धवान्।
क) दोग्धवा ख) दुग्धवान् ग) दोग्धुम् घ) दोहयितुम्
- (iv) पिप्पलवृक्षम् आ+गम+ल्यप् बालिका स्वर्णकाङ्कं पश्यति।
क) आगतवान् ख) आगन्तुम् ग) आगम्य घ) आगत्य

प्रश्न 11. अधोलिखितवाक्येषु मञ्जूषायाः उचित अव्ययपदानि चित्वा लिखत । 0.5 x4=2

- (i) यदा रामः विद्यालयम् अगच्छत् ----- त्वं तत्र कथं ना गच्छः?
(ii) रमेशः ----- अद्य विद्यालयं नागच्छत्।
(iii) -----शिशुः स्वमातरम् अवदत्।
(iv) हे मात! मम जनकः----- अगच्छत्?

मञ्जूषा :- कुत्र, एकदा, कदा, तदा, अपि

प्रश्न 12. अधोलिखितवाक्येषु उचित उचितसंख्यावाचकपदानि चिनुत । 0.5 x4=2

- (i) मम ----- (4) मित्राणि सन्ति ।
क) चत्वारः ख) चत्वारि ग) चतस्रः घ) चतुरः
(ii) अस्याम् कक्षायाम् ----- (2) छात्रे तिष्ठतः।
क) द्वौ ख) द्वे ग) दुवे घ) द्वि
(iii) अस्मिन् उद्याने इदानीम् ----- (3) वृक्षाः एव सन्ति ।
क) तिसः ख) त्रयः ग) त्रीणि घ) त्रि
(iv) ----- बालिका एव अद्य विद्यालये उपस्थिता अस्ति।
क) एकम् ख) एके ग) एकः घ) एका

खण्ड घ (पठितावबोधनम्) 30

प्रश्न 13. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि लिखतः- 5
महर्षेः आरुणेः पुत्रः श्वेतकेतुः आसीत्। द्वादशवर्षीयं तं पुत्र पिता आरुणिः उवाच हे श्वेतकेतो। गुरु प्रति गच्छ अध्ययनार्थ यतः सौम्य। अस्मल्कुलीनः अनधीत्य न भवति इति। सः पुत्रः आचार्यम् उपेत्य यावत् चतुर्विंशतिवर्षः अभवत् तावत् सः सर्वान् वेदान् सार्थान् अधीत्य पितुः सकाशम् आगच्छत्। सः च सर्वश्रेष्ठः अहम् इति मन्यमानः उद्धतस्वभावः अभवत्।

1. एकपदेन उत्तरतः:- 0.5x2=1

- (i) श्वेतकेतुः आचार्यम् उपेत्य किम् अधीतवान्?
(ii) अध्ययन कृत्वा कः उद्धतस्वभावः अभवत् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरतः:- 1

- श्वेतकेतुः कति वर्षीयः भूत्वा पितुः सकाशम् आगच्छत्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरतः:- 1x3=3

- (i) 'अधीत्य' इति पदस्य किं विलोम्पदम् गद्यांशे प्रयुक्तम्?
(ii) 'सार्थान्' इति पदस्य अनुच्छेदे विशेष्यपदं किम्?
(iii) 'महर्षेः आरुणेः पुत्रः श्वेतकेतुः आसीत्।' अत्र क्रियापदं किमस्ति ?

प्रश्न 14 . अधोलिखितम् पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि लिखतः-	5
काष्ठात् अग्निजायते मथ्यमानात् भूमिस्तोयं खन्यमाना ददाति। सोत्साहानां नराणां नास्त्यसाध्यं मार्गारब्धाः सर्वयत्नाः फलन्ति॥	
1. एकपदेन उत्तरत	0.5x2=1
(i) कीदृशानां नराणां कृते किमपि असाध्यं नास्ति? (ii) कीदृशाः यत्नाः फलन्ति?	
II. पूर्णवाक्येन उत्तरत	1
अग्निः कीदृशात् काष्ठात् जायते?	
III. निर्देशानुसारम् उत्तरत :-	1x3=3
(i) 'फलन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम्? (ii) 'जलम्' इति पदस्य पर्यायपदम् पद्यांशे किम् अस्ति? (iii) 'काष्ठादग्निजायते मध्यमानात्। अत्र क्रियापदं किम्?	
प्रश्न 15. नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानानाम् उत्तराणि लिखत :-	5
राम :- मे शापितो न परिरक्षसि चेत् स्वराज्यम्।	
भरत :- हन्त ! अनुत्तरम् अभिहितम्। भवतु, समयतः ते राज्यं परिपालयामि।	
राम :- वत्स ! कः समयः?	
भरत :- मम हस्ते निक्षिप्तम् तव राज्यं चतुर्दशवर्षान्ते प्रतिग्रहीतुम् इच्छामि।	
रामः एवमस्तु।	
भरत :- आर्या। अन्यमपि वरं हर्तुम् इच्छामि।	
रामः वत्स ! किमिच्छसि? किमहं ददामि?	
भरत :- पादोपभुक्ते तव पादुके में एते प्रयच्छ।	
1. एकपदेन उत्तरत	0.5x2=1
(i) रामः भरतं कि परिरक्षितुं कथयति? (ii) कः अन्यम् अपि वरं हर्तुम् इच्छति?	
II. पूर्णवाक्येन उत्तरत:-	1
भरतः रामं कि दातुं प्रार्थितवान्?	
III. निर्देशानुसारम् उत्तरतः-	1x3=3
(i) 'ग्रहीतुम्' इति पदस्य कि विपर्ययपदम् अत्र अस्ति? (ii) अस्मिन् नाट्यांशे 'वत्स।' इति सम्बोधनपद कस्मै प्रयुक्तम् ? (iii) अन्यमपि वरं अत्र विशेषणपद किमस्ति ?	

प्रश्न 16. रेखाङ्कित्तानि पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

1x5=5

- (i) वयं पर्युषितम् अन्नम् न खादेम।
- (ii) नरः अतिथीनां पूजकः स्पात्।
- (iii) भागीरथीतीरे पाटलिपुत्रनामधेय नगरम् आसीत्।
- (iv) महान् भवितुम् सत्संगतिः अपेक्षिता।
- (v) मम पार्श्वे त्रीणि कदलीफलानि सन्ति।

प्रश्न 17. निम्नलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषाः समुचितं पदं चित्वा पूरयत। 0.4 x4= 2

सुचिरेणापि कालेन यशः किञ्चिन्मयार्जितम्।
अचिरेणैव कालेन भरतेनाद्य सञ्चितम्॥।

अन्वयः- मया (1)----- कालेन अपि किञ्चित् (11)----- अर्जितम् भरतेन (तु)
(111)----- अचिरेण कालेन एवं (यशः) (1v)-----

मञ्जूषा-सुचिरेण, सञ्चितम्, यशः, अद्य

प्रश्न 18. निम्नकथायाः पूर्ति मञ्जूषायाः उचितैः पदैः कुरुत-

1x4=4

एकदा एकः ----- (1) एकस्य वृक्षस्य अधः तपः अकरोत्। तदा तस्य उपरि (2)-----
बलाका विष्णाम् अकरोत्। ततः मुनिः क्रोधवष्ट्या (3)----- अपश्यत्। अनेन सा बलाका भस्मसाद्
भूत्वा अधः अपतत्। तत्पश्चात् मुनिः (4)----- अभवत्।

मञ्जूषा-बलाकाम्, मुनिः, अहङ्कारी, एका

प्रश्न 19. प्रसङ्गानुसार रेखांकितपदानां उचितम् अर्थम् चित्वा लिखत-

1x4= 4

(1) यदि सत्वरम् न गच्छामि तदा अन्यः कश्चित् श्राद्धार्थं वृतः भवेत्।

(क) शीघ्रम् (ख) शनैः (ग) सततम् (घ) सदैव

(11) नक्तम् दधि न भुञ्जीत।

(क) प्रभाते (ख) सांयकाले (ग) मध्याह्न (घ) रात्रौ

(111) पञ्चेन्द्रियद्रव्याणि खं वायुः ज्योतिः आपो भूः इति।

(क) इन्द्रियम् (ख) आकाशः (ग) सुखम् (घ) खगः

(iv) ना दुष्टयानानि आरोहेत्।

(क) विकृतानि वाहनानि (ख) दुर्जनानां वाहनानि (ग) दूषितानि स्थानानि (घ) दुष्टः सह यानानि
